

Kiiminkijoki-työpaja 12.1.2024, pienryhmäkeskustelut

MATKI-hankkeen toinen työpaja pidettiin 12.1.2024 Hotelli Lasaretin Rossi-kabinetissa. Tilaisuuteen osallistui yhteensä noin 30 henkilöä. Osallistujat jaettiin valmiiksi neljään pöytäryhmään siten, että kuhunkin tuli edustajia eri toimijoista. Kussakin pöytäryhmässä oli yksi fasilitaattori ja yksi kirjuri MATKI-hankkeesta.

Aamulla esiteltiin ensimmäisen työpajan tuloksista muodostettu visio ja Luonnonvarakeskuksen mallinnustulokset. Tämän jälkeen visiosta, tavoitteista ja maankäytön toimenpiteistä keskusteltiin pienryhmissä. Lounaan jälkeen pienryhmäkeskusteluja jatkettiin aiheena hallinnan toimenpiteet. Kysymyksiä olivat: mitkä ovat politiikkavaatimukset eri tavoitteiden ja maankäytön toimenpiteiden suhteen, millä hallinnan toimenpiteillä saadaan aikaan muutoksia maankäytön toimenpiteissä sekä kuka on vastuussa toimenpiteistä. Keskustelussa hyödynnettiin apuna kolmea Presemo-kyselyä, jotka toteutettiin reaaliaikaisesti osallistujien kesken. Päivän päätteeksi pienryhmissä hahmoteltiin MATKI-hankkeen tuloksena syntyvää tiekarttaa seuraavien kysymysten avulla: minkälaista tiekarttaa hyödyntäisit työssäsi tai toiminnassasi sekä mitä asioita tiekartan tulisi sisältää.

PIENRYHMÄKESKUSTELU VISIOSTA, TAVOITTEISTA JA MAANKÄYTÖN TOIMENPITEISTÄ

Visio

Kokonaisuudessaan esitelty visio todettiin hyväksi. Vision yhteydessä keskusteltiin paljon virkistyksestä, luontomatkailusta ja kalaston hoidosta. Vesistön tila, sen hoito ja kalaston kunto olivat keskustelijoille tärkeitä. Visioon toivottiin mainintaa muistakin virkistyksen muodoista kuin kalastukseen liittyvistä, esimerkiksi termi *kalastusmatkailu* voitaisiin muuttaa *luontomatkailuksi*, joka kattaa koko valuma-alueen. Myös termiä *lähivirkistys* käytettiin.

Virkistykseen muotoina mainittiin kalastuksen ohella melonta ja retkeily. Matkailijoille toivottiin palveluita myös isojen keskusten ulkopuolelle.

Visiosta keskustellessa ryhmissä puhuttiin myös laajemmista tavoitteista, kuten ilmastonmuutoksen hillintä ja monimuotoisuuden edistäminen. Toimia ei varsinaisesti vastustettu, mutta paikalliset tarpeet menivät globaalien edelle. Ilmastotoimien ongelmana nähtiin, että tulokset näkyvät viiveellä ja voivat olla epävarmat, jolloin toimiin ei haluta sitoutua. Vaikka ilmasto jäi paikallisten tarpeiden jalkoihin, olivat osallistujat sitä mieltä, että ilmaston hillinnän kunnianhimon aste ovat kansallisesti sovitut tavoitteet, joista pidetään kiinni. Tavoitteita ei nähty keskenään ristiriitaisena isossa kuvassa, mutta joskus priorisointi voi olla haastavaa. Toisaalta todettiin, että metsien hiilensidonta on mainitsemisen arvoinen, ja että maankäyttösektorin ilmastotoimilla olisi mahdollista saada positiivista mainetta kansallisesti tai jopa kansainvälisesti, esimerkkinä lissä tehty ilmastotyö.

Uhkakuvien huomioimista visiossa toivottiin. Esimerkiksi Viinivaaran vedenotto ja kaivos nähtiin uhkana luonnolle ja muille elinkeinoille. Pohdittiin myös Rovaniemen esimerkin kautta sitä, että voiko matkailu kasvaa liikaa ja olla haitaksi luonnolle.

Vision esitysmuodosta todettiin, että se tulisi aloittaa napakammin tavoitteella, ja sitten esitellä pääkeinoja, joilla tavoite saavutettaisiin. Lisäksi visiossa esitettyjen toimenpiteiden järjestystä voisi muuttaa niin, että juurisyyt mainitaan ensin, jonka jälkeen olisi toimenpiteet, jotka vievät asiaa eteenpäin (esim. ei kannata istuttaa kaloja, jos vedenlaatu ei parane). Lisäksi kaivattiin selkeämpää sanoitusta siihen, missä ollaan 20 vuoden päästä. Huomioitiin myös, että kunnat ja muut isot toimijat sekä yhteisöt on saatava mukaan vision taakse ja tukemaan sitä. Erityisesti Oulun sitoutumista peräänkuulutettiin.

Visio:

Kiiminkijoki vuonna 2050

Vapaana virtaava Kiiminkijoki on puhtaasta vedestään ja elinvoimaisesta kalastostaan tunnettu, arvostettu joki, jonka ympäristössä ihmiset, elinkeinot ja luonto ovat sopusoinnussa.

Tilanne vuonna 2035

Kiiminkijoen vesistöalueen ekologinen tila palautuu erinomaiseksi. Lohi ja taimen alkavat lisääntyä. Kiiminkijoki-varresta kehittyy vetovoimainen luontomatkailukohde. Kiiminkijokea ympäröi elävä maaseutu, jossa ihmiset ja elinkeinot menestyvät sopusoinnussa luonnon kanssa. Paikalliset asukkaat kokevat kotiseutunsa arvostetuksi ympäristöksi, jonka elinvoimaa ja kulttuuria pidetään yllä. Metsä- ja maataloudessa minimoidaan vesistökuormitus, mutta samalla monipuolisen luonnonvaratalouden toimintaedellytykset turvataan. Ilmastomuutoksen hillintä alueen maankäytössä noudattaa vähintään kansallisia tavoitteita.

Tavoitteet

Keskustelijat olivat suhteellisen yksimielisiä tavoitteista. Tärkeimpinä tavoitteina nousi esiin veden laatu, kalasto, virkistyskäyttö, yhteistyö ja luonnon monimuotoisuus.

Haasteina nähtiin vaikeus valita tärkeiden toimenpiteiden joukosta tärkeimmät, sillä tavoitteista joustamista haluttiin välttää. Esitettiin kuitenkin, että kansalaisten osallistumisen tavoitteesta voitaisi joustaa ja luottaa asiantuntijatietoon maankäytön ratkaisuisissa, mikäli kansalaisilta vaadittaviin toimenpiteisiin olisi tarjolla kunnon kannustimet.

Esimerkkejä mahdollisista tavoitteiden välisistä ristiriidoista olivat ilmastovaikutusten ja puun kasvun rinnastaminen, vettäminen väärissä paikoissa (lisääkö vai vähentääkö metaanipäästöjä) sekä paikallisen ja globaalin yhteensovittaminen. Myös esimerkiksi kaivoksia Kiiminkijoen valuma-alueella haluttiin välttää, mutta samalla huomattiin, että ei myöskään ole välttämättä hyvä, että Afrikassa kaivosteollisuuden olot ovat huonot, tai että ollaan riippuvaisia Kiinasta. Jos kaivoksia tulee Suomeen, ajateltiin että päästöjen pitäisi olla nollassa. Haasteena pidettiin myös sitä, että monien toimenpiteiden kohdalla epävarmuus niiden vaikuttavuudesta haittaa toimenpiteiden toimeenpanoa.

Koordinaatiosta keskusteltaessa todettiin, että eri toimijoiden välinen yhteistyö on parantunut ja kehittynyt. Koordinaattorille olisi silti tarvetta, jotta kaikki tahot saadaan mukaan. Tiekartasta olisi hyvä tehdä tiivistelmä ja saada se alueen kuntien käsittelyyn, jotta

kunnat voidaan sitouttaa toimiin. Myös yhteismetsien omistajat olisi hyvä saada mukaan, samoin teollisuuden toimijat. Tässä suhteessa koordinaattori olisi tärkeä, jotta tietotaito, osaaminen ja alueen tuntemus kohtaisivat tarpeet ja mukana olisi luotettava toimija. Koordinaattori osaisi myös ohjata toimijoita vapaaehtoisen kompensaation piiriin.

Tärkeimmät tavoitteet

- Veden laadun parantaminen
- Kalaston hyvinvointi
- Virkistyskäyttö
- Luonnon monimuotoisuus

Suurimmat haasteet

- Ilmastotoimet vs. metsätalous
- Vettämisen negatiiviset vaikutukset
- Paikallinen vs. globaali tarkastelu
- Kaivoshankkeet
- Toimenpiteiden epävarmat vaikutukset

Maankäytön toimenpiteet

Mitkä maankäytön toimenpiteet ovat toteuttamiskelpoisimpia
Kiiminkijoen valuma-alueella?

Presemossa toimenpiteistä ylivoimaisesti tärkeimmäksi nousivat kosteikot ja vesien palauttaminen sekä soiden ennallistaminen. Suurimpana haasteena toimien onnistumiselle pidetään metsätaloutta intressiristiriidan takia. Vesienpalautuksessa ja soiden ennallistamisessa pohjavedenpintaa tulisi nostaa, kun taas metsätalouden intressinä on ollut pitää vedenpinta alempana puiden kasvun mahdollistamiseksi. Toimenpiteitä tulisi tehdä oikeasti laajoihin vesitaloudellisiin kokonaisuuksiin vaikuttavalla tavalla, koska yksittäisten tilojen toimenpiteet eivät vaikuta isossa kuvassa. Yleensä tämä tarkoittaa usean

maanomistajan kanssa toimimista, mikä aiheuttaa haasteita. Toimenpiteiden pitäisi olla siis sellaisia, että metsätalous ei kärsi liialti, tai että toteutus voidaan rahoittaa esimerkiksi hakkuutuloilla töiden yhteydessä.

Laajat metsäojitukset ovat muuttaneet vesitaloutta alueilla, mikä ei korjaannu itsestään, kuten aiemmin on luultu. Aktiiviset toimenpiteet, jotka tähtäävät valumavesien suodattamiseen ennen jokea, ovat välttämättömiä. Myös turvetuotantoalueiden jälkikäytöstä sekä siihen liittyvistä teknisistä ja hallinnallisista haasteista keskusteltiin. Turvetuotantoalueet olisivat vesiensuojelun kannalta hyviä kohteita, joiden jälkikäytön järjestämisellä olisi jo kiire. Toisaalta omistussuhteet ja tuottajien vastuut ovat epäselviä ja vaikeuttavat käytännön tekemistä. Maankäytön eri muotojen yhteensovittamista toivottiin, jotta metsätalouden lisäksi myös muiden elinkeinojen edellytykset olisivat kunnossa.

Tärkeimmät maankäytön toimenpiteet

- Soiden ennallistaminen
- Kosteikoiden rakentaminen
- Vesien palauttaminen
- Turvetuotantoalueiden jatkokäyttö
- Maankäytön eri muotojen yhteensovittaminen

Suurimmat haasteet

- Metsätalouden intressiristiriidat
- Useiden eri maanomistajien kanssa toiminta

PIENRYHMÄKESKUSTELU HALLINNAN TOIMENPITEISTÄ

Mitkä hallinnan toimenpiteet ovat tärkeimpiä Kiiminkijoen valuma-alueen maankäytössä?

Lainsäädäntö, kannustinjärjestelmät, yhteistyö ja koordinaatio priorisoitiin tärkeimmiksi hallinnan toimenpiteiksi. Soiden ennallistaminen nähtiin tärkeimpänä vesiensuojelutoimenpiteenä, koska se myös vaikuttaa vesistöjen äärivermaumaan, helpottaa tulvatilanteita ja toimii suodattimena.

Ongelmana nähtiin se, että yksityisen ja yhteisen raja on luonnossa häilyvä. Maanomistajan toiminnan vaikutus kohdistuu myös yhteiseen ympäristöön, kuten veteen. Poliittisilta päättäjiltä toivottiin vastuuta tehdyistä päätöksistä, jotka vahingoittavat luontoa. Myös kansalaisten toimintaan haluttiin enemmän säätelyä, koska kannustimet yksin eivät toimi.

Pitkäjänteisyyttä peräänkuulutettiin sekä tehtäviltä toimenpiteiltä että ympäristölainsäädännöltä. Hallituksen vaihtuminen nähtiin ongelmana, sillä uusi hallitus voi perua erimerkiksi sovitut rahoitukset. Niin ikään hallinnan keinoissa tulee muutoksia usein liian nopeasti.

Koordinaatio

Kaikissa ryhmissä oltiin sitä mieltä, että koordinaattorille olisi töitä. Tukien hyödyntämiseen tarvitaan tietoa ja markkinointia, sillä ihmiset eivät välttämättä ymmärrä hakea niitä. Yhteistyötä ja koulutusta tarvitaan lisää. Yhteistyötä pidettiin tärkeänä kaikilla tasoilla. Nähtiin, että kun tiedetään mitä napaurissa tehdään, kokonaisuuden suunnittelu onnistuu.

paremmin. Koordinaattori voisi auttaa sovittamaan tukimuotoja yhteen, jos lähiympäristössä on erillisiä ennallistettavia kohteita. Todettiin, että hankkeiden toteuttajat tarvitsevat paikallisten luottamuksen, jolloin yhteistyö alkaa sujua. Koordinointi auttaisi yhdistämään tarpeet ja tekijät. Tärkeää olisi myös, että kaikki tieto olisi mahdollista saada yhdeltä taholta. Koordinaattorilla olisi kokonaisuus hallinnassa ja hänen tehtävänsä olisi viestiä moneen suuntaan sekä alueella että sen ulkopuolelle. Koordinaation rahoitusmalli voisi perustua hallinta- tai omistussuhteisiin tai jopa yhtiöiden ekologiseen kompensaatioon. Koordinaattorin tulisi olla joku kuntien ulkopuolinen objektiivinen viranomaistaho.

Tärkeimmät hallinnan toimenpiteet

- Lainsäädäntö
- Kannustinjärjestelmät
- Yhteistyön lisääminen
- Valuma-aluekoordinaatio
- Pitkäjänteisyys toiminnassa

Suurimmat haasteet

- Yksityisen ja yhteisen häilyvä raja
- Hallituksen vaihtuminen 4 vuoden välein
- Kannustinjärjestelmien, kuten METKA:n, sekavuus

Muut keskusteluaiheet

Keskusteltiin kosteikkoviljelystä ja pajusta sekä vettämisestä ja veden palauttamisesta. Paju on hiiltä sitova laji, eli vettäminen ei onnistu, jos vanhalla pellolla on pajukko. Kitu- ja joutomaiden vettämistä on pidetty helposti hyväksyttävänä toimenpiteenä, mutta ristiriidattomat kohteet usein sijaitsevat karuilla alueilla, valuma-alueen vedenjakajilla. Näissä paikoissa toimia ei kannata tehdä, koska työt aiheuttavat päästöjä ja hyödyt jäävät vähäisiksi. Suurin osa työpajan kartoilla olevista vettämiseen soveltuvista kitu- ja joutomaista on tällaisia vähämerkityksellisiä kohteita. Toimenpiteet pitäisi tehdä vesistöjen reunoilla, mikä johtaa intressiristiriitaan metsätalouden kanssa. Siksi selkeintä on lähteä liikkeelle suuromistajien, erityisesti valtion mailta. Vesien palauttaminen taas on helpompaa, sillä vesiä palautetaan yleensä puuttomille avosualueille.

Muita keskustelunaiheita olivat kulotus luonnonhoitomuotona, jatkuva kasvatus sekä biohiili. Näissä kaikissa nähtiin mahdollisuuksia mutta myös haasteita. Turveyhtiöihin kohdistettu ennallistamisvelvoite toiminnan lopettamisen jälkeen nähtiin liian lyhyenä, mikä johtaa usein

siihen, että toiminnan lopettamisen jälkeen alueita ei ennallisteta. Myös monimuotoista maankäyttöä pidettiin ongelmallisena, sillä se voi rajoittaa sitä, miten omaa maaomaisuutta saa jatkossa käyttää.

Kannustinjärjestelmien nähtiin olevan tärkeitä paikallisesti motivoimaan uudenlaista toimintaa. Todettiin, että METKA:n toimintamallit ovat vielä jäsentymättä ja se vaikuttaa sekavalta. Byrokratia tulisi pitää mahdollisimman matalalla tasolla, ettei tule omatoimisia kunnostusojituksia. Kun jotain aletaan tehdä, tulee kaikkien osapuolten nimet olla paperissa, että he myös sitoutuvat hankkeeseen loppuun asti.

Jonkin verran keskustelua oli myös markkinalähtöisestä hallinnasta. Sen vahvuus on vapaaehtoisuus, joskin ajateltiin, että myös lain kautta voi ohjata kompensaatioiden suuntaa. Sertifikaatit nähtiin mahdollisena osana hallintaa.

PIENRYHMÄKESKUSTELU TIEKARTASTA

Tiekartasta voisi tehdä kaksi versiota: yksi kaikille suunnattu visuaalisesti selkeä, lyhyt ja tiivis paketti, sekä pidempi asiantuntijoille suunnattu versio. Maanomistajan kannalta mukana pitäisi olla listaus toimijoista sekä toimenpiteistä, jotka tiekartan puitteissa voidaan tehdä. Hallinnan toimenpiteet ja politiikkasuositukset taas sopisivat paremmin toimijoille. Myös kieli on eri kohderyhmille erilaista. Olisi hyvä, että kansantajuisessa versiossa avattaisi käsitteitä ja vaikutusketjuja, esimerkiksi metaanin ja hiilidioksidin, jotta ne tulisivat kansantajuisiksi ilmaston, vesistön ja biodiversiteetin välillä. Tiekartta voisi olla infokortteina tai hoitokortistona verkossa, jossa olisi linkkejä eteenpäin.

Toimenpiteiden ajoitusta ja vastuullisen toimijan tunnistamista pidettiin tärkeänä. Tiekartan voisi ajatella aikajanana, joka sisältäisi toimenpiteet kiireellisyysjärjestyksessä askelmina. Myös kolmen vuoden sykleissä etenevää aikajanaa ehdotettiin. Aluksi pitäisi lähteä liikkeelle yksittäisistä tehokkaista toimenpiteistä erityisesti turvetuotantoalueilla. Pitkällä aikavälillä voitaisiin pyrkiä muuttamaan metsänhoidon käytäntöjä laajemmin kulttuurin muutoksena, joka saadaan aikaan lainsäädännöllä ja/tai ohjauksella ja neuvonnalla. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että toimenpiteet vastaavat visiota.

Tiekartan esitysmuodosta pohdittiin, että esimerkit voisivat olla tarinakarttoina. Kuvia on hyvä olla, ja jo toteutuneista kohteista voisi olla ennen ja jälkeen -kuvat. Mietittiin myös,

voisiko karttakuvat olla verkossa, jotta niitä voi zoomata ja niissä voisi olla tietoa eri karttakerroksissa. Myös kuvaajia ja mallinnustuloksia voisi hyödyntää. Olisi kiinnostavaa, jos olisi erilaisia skenaarioita ja mihin lopputulokseen milläkin skenaariolla pääsee.

Tiekartan tulisi olla positiivinen ja herättää jopa ylpeyttä eri toimijoissa oman valuma-alueen kulttuurista ja mahdollisesta kehityksestä. Näin tiekartassa tulisi lähteä liikkeelle siitä, että vision eteen on jo tehty asioita, mutta samalla määritellä toimijakohtaisia polkuja vielä seuraaville asioille. Olisi hyvä, että kunnissa nähtäisiin tiekartta välineenä viedä omia tavoitteita eteenpäin. Tiekartta pitäisi saada mukaan kunnan strategiaan, jotta siihen voitaisiin vedota, kun haetaan rahoitusta.

Lopuksi tiekartan tulisi ilmasta tahtotila selkeästi ja määrätietoisesti. Se pitää jalkauttaa kuntiin ja onnistua sitouttamaan toimijat mukaan. Hankkeelle toivottiin jatkuvuutta ja jälkiseurantaa. Tulosten seurannassa esimerkiksi kalalaskuri voisi toimia. Alueen tunnettavuutta, luontoarvoja ja ihmisten luontosuhdetta haluttiin myös parantaa. Toiveena oli lasten ja nuorten osallistaminen.

Tärkeimmät ehdotukset tiekarttaan

- Tiekartasta kaksi versiota eri kohderyhmille
- Toimenpiteiden ajoitus
- Selkeä esitysmuoto, tarinakartat, kuvat
- Positiivisuus, kotiseutuylpeyden herättäminen
- Jalkauttaminen, jälkiseuranta